GIRON SÁMI TEÁHTER

Tjihtesistie Mov veasoe mov vaajmosne, Nils-Aslak Valkeapää

Ur dikten Mitt hem är i mitt hjärta av Nils-Aslak Valkeapää

“...Mov veasoe mov vaajmosne	“...Mitt hem är i mitt hjärta
mannine jåhta	det flyttar med mig
Vïelle datne dam daajrah	Du vet det bror
åabpa datne guarkah	du förstår det syster
menh guktie ov-nohkens almetjidie jiehtedh	men vad säger jag till främlingar
mah gaajhkem daam vaaksjoeh	som vakar över allt detta
guktie dejtie vaestiedidh	vad svarar jag på deras frågor
mah jeatja veartanistie	som kommer från en annan värld
Gumhtie bïhkedidh	Hur kan man förklara
ij gusnie-ge årroeminie	att man ingenstans bor
jalhts jielieminie	eller ändå bor
jielieminie hov	när jag bor
daej guevtielisnie	bland alla dessa vidder
Datne tjåadtjoeminie mov låajtosne	Du står i min säng
Mov ohtjegåetie sïerkestahki duekesne	mitt avträde är bakom buskarna
biejjie mov tjovkese	solen är min lampa
jaevrie mov plïejhkegaerie	sjön mitt tvättfat
Gumhtie bïhkedidh	Hur förklara
vaajmoe mov veasoe	att hjärtat är mitt hem
mannine jåhta	att det följer mig
Gumhtie bïhkedidh	Hur förklara
jeatjebh aaj desnie jielieminie	att där bor också andra
mov åabpah vïellh	mina bröder och systrar
Vïelle gumhtie jiehtedh	Vad ska jag säga bror
åabpa gumhtie jiehtedh...”	vad ska jag säga syster...”

Åsa Simma

”Hïehke idtjim buektehth gïknjelidie tjöödtjestidh”
”Plötsligt kunde jag inte hålla tillbaka tårarna”

Manne deejrim Sveerjen gærhkoe liktemebarkojne saemiej vööste aalkeme, mov almetjidie. Idtjim maaje dennie jïjtjehke gyrhkesjimmesne Uppsalan dåapmoegærhkosne, desnie gusnie åånedin.

Gåessie ånnetji vaaseme dle guarkajim meehtim daam gyrhkesjimmiem mænngan vihth vuartasjidh. Tjirkim dam vuartasjidh, idtjim dan jïjnjem vuertieh, juktie veele daajram guktie saemieh jïh jeatjah aalkoealmetjh bïjre jarkan veartanisnie gærhkojste daaresjamme.

Bååhperim jïh dijpesovvim gosse govlim övtebe erkebïspe Antje Jackelén dej bååjhtode boejhkesji. Dïhte naemhtie jeehti:

Mijjieh dijjiem vaejviestamme. Mijjieh dijjen maadtoem daaresjamme guktie skaamoeh jïh vaejvieh boelveste boelvese jåhteme.

Idtjimh vuejnieh. Idtjimh goltelh. Baektjede daejredh maam Sveerjen gærhkoe dorjeme jïh guktie vaejviestamme.

Idtjimh vuejnieh dijjen våajnoe Sjugniedæjjese jïh eatnamasse. Idtjimh guarkoeh guktie saemien aajmoevoete aarkebiejjesne. Ibie dijjem dåastoehtamme.

Sveerjen gærhkoe lij åvtemes dennie naeliebiologijesne. Mijjen åejvieladtjh dej auktoriteetem jïh dej faamoem seabradahkesne nuhtjin guktie tjiertediblemem jïh koloniaale våajnoem eevtjedh jïh dle almetjeaarvoem jïh almetji vyörtegs-voetem mïedteli.

Daenbien Sveerjen gærhkoe daam boejhkesje jïh sïjhtebe åånedidh.

Hïehke idtjim buektehth gïknjelidie tjöödtjestidh. Mov vaajmoem dievviedi. Mov almetjidie jïh mannem vuajneme. Dle guarkam daate tjuara saemien almetjigujmie gærhkosne juekielovvedh. Daerpies liktemebarkojne aelkedh guktie maahta jorkesovvedh. Daate teaterinie, musihkine jïh kåanstine aalka – aalka mijjen vuesiehtimmine.

Jag visste att Svenska kyrkan hade inlett ett försoningsarbete gentemot det samiska folket, mitt folk. Jag närvarade dock inte under själva högmässan i Uppsala domkyrka, där ursäkten framfördes.

Något senare förstod jag att hela högmässan gick att se i efterhand. Jag tog mod till mig, jag hade inte så höga förväntningar, eftersom jag känner väl till vad samerna och andra urfolk i världen fått utstå, i och med kyrkornas övergrepp mot oss.

Jag blev överrumplad och drabbad, när jag hörde den förra ärkebiskopen Antje Jackelén, metodiskt uttrycka så många illgärningar. Hon sa bland annat:

Vi har lagt orättfärdiga bördor på er. Vi har tyngt ner era förfäder och förmödrar med skam och smärta som ärvts av nya generationer.

Vi såg inte. Vi lyssnade inte. Det gör ont att ta in att Svenska kyrkan har bidragit till och legitimerat förtryck.

Vi såg inte ert självklara förhållande till Skaparen och till markerna. Vi förstod inte att samisk andlighet uttrycker sig i vardagens handlingar. Vi har inte mött er i ögonhöjd.

Svenska kyrkan har haft en avgörande roll som dörröppnare för rasbiologerna. Våra företrädare använde sin auktoritet och sin makt i samhället för att rättfärdiga rasistiskt och kolonialt tankegods, med svåra kränkningar av människovärdet och mänsklig värdighet som följd.

Detta erkänner Svenska kyrkan idag och för detta ber vi om ursäkt.

Plötsligt kunde jag inte hålla tillbaka tårarna, jag nåddes djupt i hjärterötterna, mitt folk och jag var sedda. Då förstår jag att detta måste delas med alla människor i det kyrkliga rummet. Försoningsarbetet måste börja så att en förändring kan ske. Det börjar med teater, musik och konst – det börjar med vår föreställning.

Kjell Peder Johanson

Göökte lahtesh mijjen soptsestimmeste:

”Ij guhte datnem stillh tjoerh dov maadtoen åvteste åånedidh, menh tjoerh dejtie dov mïedtelimmievuekide sliejhtedh jïh mestie nåhtam åtnah.”

”Dïhte mij åånedimmiem åådtje faamoem åtna guktie sæjhta dam dåastodh, ij leah dïhte mij åånede.”

Gosse gihtjesovvim mejtie sïjhtim daejnie vuesiehtimmine barkedh, dle leam joe guhkiem daejnie åvtebarkojne barkeme. Guarkajim tjïelke ulmieh gååvnesi dejtie löövles dååjrehtimmide meatan utnedh maam saemieh damteme, menh aaj dam saemien poesijem jïh saemien aajmoevoetem lutnjedh. Åvtelen dan barkoen sïjse tjaangim, dle gellien aejkien Åsa Simmam gaavnesjim. Govlim guktie vajmesti gosse dam åånedimmiesaadtegem Tv:sne vuartasjamme. Guktie dijpesovvim sov soptsesistie guktie eelkim tjaeledh jïh regisseeredidh. Daelie maajetjh daate vuesiehtimmie riejries – jeenjh gyjhtelassh mov saemien voelpide mah maahtoem jïh dååjrehtimmieh mannine juakeme.

Två repliker ur vår berättelse:

”Ingen ber dig att be om ursäkt för dina förfäder men du blir ombedd att avveckla det förtryck-system de byggt upp som du upprätthåller och drar nytta av.”

”Makten över hur en ursäkt tas emot ligger hos den som får den, inte hos den som uttalar den.”

När jag bjöds in att arbeta med föreställningen hade förarbetet pågått länge. Jag förstod att det fanns en stark ambition att ta vara på många av de tunga erfarenheter som det samiska folket drabbats av, men också en vilja att gestalta samisk poesi, och samisk andlighet. Min väg in i arbetet blev några intensiva möten med Åsa Simma, hennes ord om hur hon rörts till gråt av den TV-sända ursäkten blev min känslomässiga fantasitrampolin in i skrivande och regisserande. Nu finns föreställningen äntligen – tack alla samiska vänner som generöst delat kunskap och erfarenhet med mig.

Hans-Ola Ericsson

Musihken bïjre

Daennie vuesiehtimmesne dle daah tjöönghkeldh stuhtjh leah daejstie bïejesovveme:

Vuelie. Johan Märaken vuelie Jupmielasse. Daate vuesiehtimmien stuhtje jïh gellie vuelieh Karl Tirenen spïelesovveme dokumentasjovneste jaepeste 1907–1916 raajan. Johan Märak (1928–2019), dïhte bist mannem viehkiehti guktie åahpenim saemien seabradahkine, jïh dan åvteste manne dansoe gijhteles.

Tjoejeldahkh orgelistie mij ij leah aarebi govlesovveme, tjöönghkesovveme joekehth orgelijstie Örgryten orre gærhkoste jïh Norrfjärdenen gærhkoste.

Ektiedimmiebarkoe dorjehtæjjaj jïh orgelen gaskem, slagverke (Tommy Björk) desnie leam jeenjemes sopranen Susanne Rydénen tjoejeldahkijste jïh base Lars Arvidssone, jïh aaj tjoejenassh dej gærhkoej orgeltjoejeldahkijste. Dovne rïekte lahtesh övtebe erkebïspe Antje Jackeléneste åånedimmiegyrhkesjimmeste Uppsala dåapmoegærhkosne rahkan 24-b 2021.

Skarrehth tjoejeldahkh. Bïegke, dålle, tjaetsie jïh sïllh lopmesne (jåartesne) leah tjoejeldahkh mah vuesiehtimmesne govlesuvvieh. Goh aarebi produksjovnine leam læhkoem åtneme mov tjoejeldahkeingenjöörine, Anders Hannusinie barkeme.

Om musiken

Min utgångspunkt till de komponerade delarna till denna föreställning bygger på användandet av:

Jojk. Johan Märaks storartade jojk till Gud fader, som ingår i verket som en ryggrad, ett ledmotiv, och en lång rad jojkar ur Karl Tiréns inspelade dokumentation från 1907 till 1916. Det var för övrigt Johan Märak (1928–2019) som förde mig nära den samiska världen och för detta är och förblir jag honom evigt tacksam.

Icke hörda orgelklanger, delvis samplade från de enastående orglarna i Örgryte nya kyrka och Norrfjärdens kyrka.

Ett samspel mellan skådespelare, orgel och slagverk (Tommy Björk) där jag har använt mig främst av samplingar av sopranen Susanne Rydén och basen Lars Arvidsson samt live-klanger från respektive kyrkas orgelinstrument. Vidare ingår direkta citat med tidigare ärkebiskopen Antje Jackelén från förlåtelsegudstjänsten i Uppsala domkyrka den 24 november 2021.

Klangliga ljudelement. Vind, eld, vatten och steg i snö (jord) utgör en klanglig bas för hela föreställningen. Som i tidigare produktioner har jag haft förmånen att samarbeta med min ljudingenjör, Anders Hannus.

MANUSE: **Åsa Simma** jïh **Kjell Peder Johanson**
SOEJKESJH: **Dirk Gindt, Floyd Favel** jïh **Åsa Simma**
REGISSÖÖRE: **Kjell Peder Johanson**
KOMPOSITÖÖRE JÏH ORGANISTE: **Hans-Ola Ericsson**
KOREOGRAAFE JÏH BALTEREGISSÖÖRE: **Indra Lorentzen**
SLAGVERKE: **Tommy Björk**
ENSEMBLE: **Cecilia Persson, Åsa Simma** jïh **Marja Utsi**
GUVVIEKÅANSTE: **Britta Marakatt-Labba**
VAARJOEDESIGNE: **Sara Svonni**
GÅAROJH: **Sara Svonni** jïh **Astrid Larsson Lindh**
SCENOGRAAFIJE: **Agneta Enzell**
MASKDESIGNE: **Cajsa Jackson**
TJOEJEINGENJÖÖRE: **Anders Hannus**
TJOEJETEKNIHKERE: **Jon Modin**
TJOVKEDESIGNE: **Jacob Willén**
SCENETEKNIHKERE: **Simon Roberts**
SNAHKERE: **Lars Ericsson**
GUVVIEH: **Sandra Lee Vasiljev**
AFFISCHE: **Jan Larsson**
DOEKIJE JÏH FEALADIMMIEGÏETEDAMMIJE: **Jacob Willén**
SUFFLÖÖRE: **Takakehto Charles**
JARKOESTÆJJAH: **Kristina Labba** jïh **Maidi Steinfjell**
PRODUSENTH: **Elle Máret Labba, Monica Bergander, Christina Seldahl Lindgren**
VUESIEHTIMMESNE AAJ TEEKSTH MAH **Nils Aslak Valkepää, Paulus Utsi, Lea Simma, Floyd Havel, Hans-Ragnar Mathisen** jïh **Jean Genet tjaaleme**

Dah åånedin lea akte ektiedimmiebarkoe Giron Sámi Teáhteren, Estrad Norren jïh Regijovne Jïemhte Herjedaelie Scenekåansten gaskem. Sveerjen gærhkoe jïh Norrlanden Musihke jïh daanhtsometeatere leah dåarjegh vadteme guktie maehtebe vuesiehtimmine bïjre jarkan fealadidh. Giron Sámi Teáhter Kanadaen ambassadem dåarjegijstie åvtebarkose gijhtedh.

MANUS: **Åsa Simma** och **Kjell Peder Johanson**
BASERAT PÅ EN IDÉ AV: **Dirk Gindt, Floyd Favel** och **Åsa Simma**
REGISSÖR: **Kjell Peder Johanson**
KOMPOSITÖR OCH ORGANIST: **Hans-Ola Ericsson**
KOREOGRAF OCH MEDREGISSÖR: **Indra Lorentzen**
SLAGVERK: **Tommy Björk**
ENSEMBLE: **Cecilia Persson, Åsa Simma** och **Marja Utsi**
BILDKONST: **Britta Marakatt-Labba**
KOSTYMDESIGN: **Sara Svonni**
SÖMMERSKOR: **Sara Svonni** och **Astrid Larsson Lindh**
SCENOGRAFI: **Agneta Enzell**
MASKDESIGN: **Cajsa Jackson**
LJUSDESIGN: **Emanuel Arvanitis**
LJUDINGENJÖR: **Anders Hannus**
LJUDTEKNIKER: **Jon Modin**
LJUSTEKNIKER: **Jacob Willén**
SCENTEKNIKER: **Simon Roberts**
SNICKARE: **Lars Ericsson**
FOTO: **Sandra Lee Vasiljev**
AFFISCH OCH FORM: **Jan Larsson**
SÄLJARE OCH TURNÉLÄGGARE: **Jacob Willén**
SUFFLÖR: **Takakehto Charles**
ÖVERSÄTTARE: **Kristina Labba** och **Maidi Steinfjell**
PRODUCENTER: **Elle Máret Labba, Monica Bergander** och **Christina Seldahl Lindgren**
I MANUS INGÅR OCKSÅ TEXTER AV: **Nils-Aslak Valkeapää, Paulus Utsi, Lea Simma, Floyd Havel, Hans-Ragnar Mathisen** och **Jean Genet**

Ursäkten är en samproduktion mellan Giron Sámi Teáhter och Estrad Norr, Region Jämtland Härjedalens Scenkonst. Turnén görs med stöd av Svenska kyrkan och Norrlands Musik- och Dansteater. Giron Sámi Teáhter tackar Kanadas ambassad för deras stöd i förarbetet.

”Sveerjen gærhkoe aavode Giron Sámi Teáhterem jïh daam vuesiehtimmiem ’Dah åånedin’ dåastodh. Luste saemien kultuvre, gïele jih aajmoe sijjiem vaalta mijjen gærkojne. Mijjieh utnebe daate vihkeles tsiehkie mijjen liktemebarkosne jïh goerkesimmiem bueriedidh. Jijnjh gæjhtoe dijjieh kåansten tjirrh dejtie saemien dåajrehtimmide jïh perspektijvide buektede.”

KARIN SARJA, GOEVTESEN ÅEJVIE, GÄRHKOEN GOEVTESE, GÄRHKOEKANSLIJE

”Det är med glädje Svenska kyrkan nu tar emot Giron Sámi Teáhter och föreställningen ’Sii bivde ándagassii – Ursäkten’. Det är glädjande att samisk kultur, språk och andlighet får ta plats och synliggöras i våra kyrkorum. Vi ser detta som ett viktigt steg på vägen mot försoning och ökad förståelse. Tack för att ni med konstnärlig kraft och närvaro lyfter fram samiska erfarenheter och perspektiv.”

KARIN SARJA, AVDELNINGSCHEF, AVDELNINGEN FÖR KYRKOLIV, KYRKOKANSLIET

GIRON SÁMI TEÁHTER